

BARTÓK, BELA

1955

rod. k. 55/21 5

Bartók a nagyvilágban

Már életében egész irodalom termett róla, műveiről és műveinek titkairól; napjainkra, évtizeddel eltávozta után, csupán külföldön félszáznál több monográfia ismerteti, méltatja, kutatja Bartók Béla életművének csodálatos birodalmát. Bartók és Kodály küzdelmeinek kezdettől fogva osztályostársra, művészetük kiváló értéke és magyarozója. Molnár Antal taláiban hasonlította egyik munkájában a Bartók-zene és a Bartóki életmű elemzését „feltérképezését” célzó tudományos munkásságát a földrajzhoz. Más-más szem, más-más érdeklődés új meg új dolgokat fedezhet fel: a földrajztudóst érdekelni fogják vizualasztók és gerincvonulatok, a politikus barátok és országösszekötő hágók. A hegység pedig ott áll, őrzve keletkezésének és jövőjének titkait, csúcsait felhők övezik... Szózi ormait rengeteg fáradság árán meg lehet közelíteni...” Igen, a Bartók-földrajz tudósai előtt is csodálatos fajakat rejteget még ez a hegység. Az ősvényeit járva végtelen panorámákra tekintő vándor pedig csak ámul és gyönyörködik.

★

„Van-e célja és nagy akarata,
Hoz-e valamit, ami az övé,
Ami magyar, ami igaz maga?”

Mint ha a fényes testvércsillag: **Ady Endre** gyöttrő kérdése, egy igaz, nagy nemzeti-népi megújulás iránt való kívánságára, Csaba királyfit idéző szavára jelenne meg az ifjú Bartók a század első évtizedében, ő is „új időknek új dalaival”, ő is szigorúan és szenvedélyesen, népe hi-

bait ostromozva, népe sorsával együtt-vívóva, főlegben a sejtett és óhajtott forradalom közeledő földrengésmorajával. A helyzet a társadalomban és művészetben egyaránt oly tarthatatlan, hogy Bartók — akárcsak Ady és Kodály, Móricz Zsigmond vagy Gorkij — egyszerűen mindennek megújítására tör, mindennek lerombolására és mindennek újjáalkotására. A századforduló magyar műzenéjének útján továbbjárni nem kíván, nem akar. Az európai zene lát-szatra megújíhadott arculatában egy ideig követnivalót vél felfedezni, de hamar „szétfoszlik a straussrichárdi varázslat” — mint írja —, s feltárul előtte a késői Liszt jelentősége. Magába szívja az utolsó Liszt-művek (Années de Pèlerinage, Harmonies poétiques et religieuses, Faust-szimfónia, Haláltánc) költői áramát, s a korábbi Liszt-zenéhez képest forradalmian új zenei nyelvet. „Azonkívül felismertem — írja önéletrajzában —, hogy a tévesen népi daloknak tartott magyar dalok — amelyek a valóságban többé-kevésbé triviális népszerű műdalok csupán —, nem sok érdeket nyújtanak. Így aztán 1905-ben az addig úgyszólván ismeretlen magyar parasztzene kutatásához fogtam. E téren, nagy szerencsémre, kitűnő munkatársra leltem Kodály Zoltánban, aki, hála élelítésének és itélő-erejének, a zene minden ágában nem egy megbecsülhetetlen intéssel és tanáccsal volt segítségemre.”

Az új időknek új dalaihoz — az új

magyar zeneköltészethez — Bartók (és Kodály) új nyelvet teremtett. A népi nyelvezet, mint az új mondanivaló megfogalmazására egyedül alkalmas, egyedül lehetséges megoldás, a népzenei talaj, mint az új magyar műzene virágoskertjét egyedül életető termőföld — nemcsak a magyar zenét minden addiginál gazdagabbá varázsló felfedezés, de korszak-jelentőségű felfedezés az európai zenetörténetben is. S hogy mennyire az, bizonyítja a nagy előfutárak példája, elsősorban Muszorgszkijé. A parasztzene felfedezése Bartók (és Kodály) esetében sem eredményezte azt, hogy zeneköltészetük a nemzeti kultúra határai közé szorult, s csak az anyanyelven értő közönség számára mond valamilyen: ellenkezőleg! Zeneköltői géniusztuk ereje, mondanivalóik eszmei tartalmassága mellett muzsikájuk eredeti magyarsága is hozzájárult alkotásaik zeneirodalmi, általános érvényéhez, sőt: ahhoz, hogy az új európai zeneirodalomban éppen a magyar Bartók Béla és Kodály Zoltán neve jelentette már a század első évtizedeiben a zenei progresszió jelszavát. És ma? Kell-e Bartók Béla világrangjának, a jelenkor zeneirodalmában elfoglalt vezető helyének bizonyítására ekesebben szóló tanúvallomás, mint Arthur Honeggeré, aki egy kétszenteje megjelent Bartók-könyv (*Serge Moreux: Béla Bartók*, Harvill Press, London) előszavában elismeri: a Debussy után új utakon járuló zeneirodalom vezető alakja: Bartók Béla, s nem Schönberg, vagy Stravinsky. „Mert Bartók a legmélységesebben zenei hármójuk közül...”

Hogy Bartók Béla közkinccsé lett a művelt világnak, köztudomású. Nincs olyan rádióállomás, melynek műsorán ne a legsűrűbben játszott klasszikusok között szerepelne a neve; hanglezet készítő gyárak egymással versengenek műveinek sokszorosításában. Külföldi zenekutatók egész serege tanulmányozza alkotásait — haladó tudósok, mint például a kiváló Dennis Dille Belgiumban, komoly hozzájárulással gazdagítják a „Bartók-földrajzot”.

Néhány nappal ezelőtt érkezett a hír, hogy Bartók posthumus békédíjat kapott.

Nemcsak a huszadik század klasszikus zeneszerzőjének szóló jelképes, kegyeletes koszorú ez, hanem elsősorban annak a Bartók Bélának szól,

akinek írásából, előadásából, nyilatkozataiból, leveleiből állandó és következetes áliásfoglalás rajzolódik ki — a haladás, a népek közötti megértés, a béke ügye mellett... Annak a Bartók Bélának, aki a régi sovinszta Románia felől, s a sovinszta Horthy-Magyarország felől szívtott gyűlölet-keresztútjében nyugotti léptekkel haladt népzenekeutató útján, s csendes, de annál szilárdabb határozottsággal hangoztatta: „a »kinci« fale mesterséges felépítése, egyik népnek a másiktól való elválasztása igen hátrányos a népzene fejlődésére. Idegen befolyás elől való teljes elzárkózás hanyatlást jelent, jól asszimilált idegen hatások lehetőséget adnak az anyag gazdagodására”. Mintha csak azt mondta volna: „Dunának, Oltnak egy a hangja...”

Az antifasiszta meggyőződéséért oly keményen harcoló demokrata muzsikust érte utólag az elismerés, azt a Bartókot, aki 1938-ban, amikor egy „náciisztott” bécsi kiadóvalallat kérdőívet megkapta: — „Ön német vérdíjra, fájrokon vagy nem árja?” —, nem töltötte ki, mert álláspontja az volt, „hogy az ilyen kérdézetések jog- és törvényellenesek”. Bartók műveinek mindenfajta előadását megtiltotta a fasiszta Olaszországban és a náci Németországban, s még végakaratóban is gondja volt arra, hogy róla sehol utcát ne nevezzenek el hazájában, amíg más utcák és terek Mussolini vagy Hitler nevét viselik.

Magabavonuló humanista műveltségben is harcos, csendes szavával is messzehangzó szózat volt Bartóknak valahány megnyilatkozása. De eszményeinek igazi megnyilatkozása muzsikájában ragad szíven. Játszd el gyermekeknek írott kicsiny remekművét — „Mese a kis légyről” —, s a dallam finom kedvességében ugyanaz a meleg emberszeretet és életszeretet, mint a „Két kép” Virágzásában. Hallgasd meg a Mikrokosmos könnyű zongoradarabjában az „összecsendülő-pendülő hangokat”, s az emberi lélek mélytengeri világának Bartók-felfedezte fénytörését látod, akárcsak korunk egyik zenei csúcspontját jelentő alkotásában, a „Zene húros és ütőhangszerekre és celestára” címűben. S ha a zenét tanuló kis-iskolás kalimpálja az *Este a székelyeknél* vagy a *Medvetáncot*, a hazai táj, s az egyetlen családnak érzett nép ugyanúgy a költő szeretetének meleg sugaraiban fürdik, mint amikor felzendül a búcsúzó Bartók nagy költeménye, a zenekari *Concerto*, vagy a III. zongoraverseny,

30
KÖNYVTÁR

Mit köszönhet a világ Bartóknak,

mi mindent! Akár egy modern, muzsikuskus Prometheus, új fényt szerzett nagy átalakulásokkal terhes korunk zenéje, művészete számára. S új zenéjével felkutatta és kimondta a kor kimondatlan, s Bartókig kimondhatatlan igazságait. Humanista mivolta — és humanista rangja — ott van egész, küzdelmes, gyakran keserves és tragikus magányú életében, s úttörő mivoltában is klasszikussá emelkedő művészetében egyaránt. Humanista volt, mert hitt az emberben, s a fejlődésben. Humanista volt, mert magányának esendje nem a világtól való menekülést, gondnak hátat fordító nyugalmat, hanem a világ megértésének és megváltoztatásának (vagyis: új művészi megfogalmazásának) munkafeltételét jelentette.

Humanista volt, mert életművét ebben foglalhatjuk össze: *harc az embertelenség ellen*. Képein szinte jelképes szűkszavúságot s szigort mutató keskeny ajka és csodálatosan beszédes, meleg fényű kék szeme — csupa elszánt harcosság és gyengéd megértés. Semmit sem gyűlölt — csak a gyűlölködést. Minden nagy művében ember és embertelenség, szeretet és erőszak, igazság és hamisság, ideális és torz csatázik egymással.

Mіндеzt mindenfajta országban, rádiók, színpadok, zenekarok körül összegyűlt százszerek között saját maga és népe kincséként osztogatja Bartók. Művében az új életre talált magyar népet is becsüli a világ, a magyar népet, amely Bartók Béla művészetével is válaszolt az Ady Endre gyöttrődő kérdésére: Hozott valamit, ami az övé, ami magyar, ami igaz,

Csobádi Péter

